

HISTÒRIA

La primera regidora de Figueres, Maria del Remei Bosch i Salamó, una pionera en temps de dictadura

Èlia Torrent i Ragolta^{a*}

^a L'origen d'aquest treball fou un treball de recerca de batxillerat

RESUM

Les dones d'arreu s'estan obrint pas en la política, però les seves veus encara són minoritàries i les seves contribucions són freqüentment ignorades. Aquest article estudia com la primera regidora de Figueres, Maria del Remei Bosch i Salamó, va entrar a l'Ajuntament durant un període de dictadura, entre els anys 1927 i 1930, i recupera de l'oblit la seva biografia mitjançant l'anàlisi de la seva activitat educativa i, especialment, política.

Paraules clau: Dictadura, pionera, regidora, mestra, Figueres.

The first female town councillor of Figueres, Maria del Remei Bosch i Salamó, a pioneer in times of dictatorship

ABSTRACT

Women everywhere are breaking the glass ceiling in politics but their voices are still a minority and their contributions are too often sidelined. This article examines how the first female councillor in Figueres, Maria del Remei Bosch and Salamó, had herself been presenting in the city council during a period of dictatorship, between 1927 and 1930, and recovers from oblivion her biography by analyzing her role in education and, especially, politics.

Keywords: Dictatorship, pioneer, councillor, teacher, Figueres.

* Correspondència: Èlia Torrent i Ragolta
E-mail: etr.cat@gmail.com

Recepció: 21/07/2020 • Acceptació: 17/06/2021

DOI: 10.2436/20.8010.01.317

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos (AIEE), Figueres, vol. 52 (2021), pàg. 389-404

INTRODUCCIÓ

Existeix una tendència en el món historiogràfic que presenta la figura de la dona política com una realitat que no comença a sorgir a Espanya fins a la proclamació de la Segona República. De fet, recentment s'han publicat diversos estudis que recuperen de l'oblit la memòria d'algunes d'aquestes dones que van fer història quan es varen convertir en les primeres a aconseguir un càrrec polític en els ajuntaments i, certament, totes elles van esdevenir regidores durant la Segona República. Per aquest motiu, l'elaboració del Treball de Recerca "Crònica d'una vida a contracorrent. Remei Bosch i Salamó: una pionera en temps de dictadura", d'Èlia Torrent i Ragolta, va pretendre vincular-se en aquest àmbit tot recuperant de l'oblit i homenatjant la història de la predecessora de la dona dedicada a la política a Figueres, una figura desconeguda en l'àmbit de la societat figuerenca i empordanesa, en general, i indispensable per a entendre una etapa històrica a escala local i nacional tan important com fou la Dictadura de Primo de Rivera. Aquest l'article, doncs, i juntament amb el seu treball precedent, és un nou homenatge a Maria del Remei Bosch i Salamó que ajuda a reconèixer-la com a mestra i primera regidora de Figueres i que se suma a altres esdeveniments i publicacions rellevants en relació amb la seva figura publicats el 1997 i el 2000.

A través de la recerca històrica, se sap que les primeres regidores figuerenques foren Maria del Remei Bosch i Salamó i Àngela Coll de Traver, nomenades al càrrec l'any 1927. Així doncs, el propòsit del treball esmentat prèviament va ser complir un seguit d'objectius amb la finalitat de difondre un estudi complet i detallat de la biografia d'aquestes dues dones. Malauradament, però, i a diferència de la trajectòria de Remei Bosch, de la vida d'Àngela Coll no se'n conserva quasi cap document que permeti elaborar una biografia detallada de la seva trajectòria, ja que no es té constància que exercís cap professió que contribuís a desenvolupar-li un cert renom entre els habitants de la ciutat i, en conseqüència, aparèixer a la premsa escrita de l'època. De fet, només es té coneixement de la seva existència gràcies al seu pas per la regidoria. Per aquest motiu, l'original del treball se centra a desenvolupar detalladament la biografia de Remei Bosch sense deixar de tenir en compte la figura d'Àngela Coll, a la qual es dedica un apartat als annexos del treball. D'aquesta manera, el projecte en format Treball de Recerca incideix a descobrir en quina època es va iniciar la carrera política de Remei Bosch i com va anar evolucionant fins que va obtenir el càrrec de regidora l'any 1927, tot intentant conèixer les circumstàncies particulars i els fets històrics que van permetre la seva entrada a l'Ajuntament en una època de dictadura. L'estudi també pretén reivindicar la figura i l'aportació d'una persona fins avui dia poc coneguda que va viure fets crucials de la nostra història recent sent una dona i reflexionar sobre la necessitat de deixar testimoni per a homenatjar degudament a totes aquestes persones.

El marc teòric del treball fou escrit, principalment, mitjançant informació i dades recopilades de diversos llibres de referència amb la finalitat d'obtenir una

aproximació històrica de la situació política, social i econòmica de la Figueres d'entre els anys 1927 i 1930, període en què Remei Bosch va exercir de regidora. També es consultà bibliografia detallada per tal de contextualitzar els esdeveniments més rellevants que van succeir durant la dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. L'estudi es complementà amb una part pràctica que pretengué rescatar de l'oblit i donar llum a la memòria de qui va ser primera regidora figuerenca. Una biografia elaborada a partir de documents de diversos arxius municipals i comarcals i articles de la premsa escrita de l'època que van permetre elaborar un estudi biogràfic detallat de la vida de Remei Bosch i deixar-ne constància al treball original.

L'elaboració d'aquest article per als *Annals* de Figueres, a més, pretén deixar constància de la biografia de Remei Bosch i Salamó més enllà del nucli escolar on es desenvolupà el projecte "Crònica d'una vida a contracorrent. Remei Bosch i Salamó: una pionera en temps de dictadura". I com que el reconeixement que rebé el treball en els premis Albert Compte de Figueres l'any 2020 fou principalment gràcies a la seva aportació política, aquest article presenta a continuació la trajectòria política de Remei Bosch, juntament amb un breu esment de la seva etapa d'infantesa, de la seva carrera de mestra i dels reconeixements que ha obtingut la seva figura fins a l'actualitat.

MARIA DEL REMEI BOSCH I SALAMÓ

Orígens familiars

Maria del Remei Bosch i Salamó va néixer el dia 6 de març de 1875 a la Bisbal d'Empordà, en el si d'una família de religió catòlica i benestant, un estrat social que condicionà clarament la seva vida. L'11 de març del mateix mes i any va ser batejada a la Parròquia de Santa Maria de la Bisbal amb els noms de Maria del Remedio, Dolores i Josefa, filla legítima de Juan Bosch i Emilia Salamó, tots dos naturals i veïns de la Bisbal.¹

El pare, Juan Bosch i Figueras, era fill d'un matrimoni natural de la Bisbal d'Empordà. D'ofici escriptor, a l'edat de 25 anys va contraure matrimoni amb Emilia Salamó i March, nascuda el 23 d'octubre de 1853.² La parella es va casar a la Parròquia de Santa Maria de la Bisbal el 31 de gener de 1874³ i va anar a viure al carrer Nou, número 25, de la vila.⁴ La jove parella s'hi va mudar amb la intenció de formar-hi

1. ADG. Llibre de baptismes de la parròquia de Santa Maria de la Bisbal, núm. 26, foli 95.

2. (2018). *Emilia Rosali Narcisa Salamo March. Spain Baptisms, 1502-1940* [en línia], FamilySearch. [Consultat: 3 de juliol de 2019]. Disponible a Internet:

<https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:F5L3-2LF>

3. (2018). *Emilia Salamo Y March. Spain Marriages, 1565-1950* [en línia], FamilySearch. [Consultat: 3 de juliol de 2019]. Disponible a Internet: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:FF8T-CQ1>

4. ACBE. Padró de veïnatge (1886), foli 75.

Edifici on va néixer Remei Bosch, situat al carrer Nou de la Bisbal d'Empordà.

Font: Pròpia.

una família. Seguint amb l'arrelament familiar mantingut fins aleshores, la seva primera filla, Maria del Remei Bosch i Salamó, va néixer a la Bisbal el 1875. El matrimoni tingué un fill més, José Salvador i Francisco de Asis Bosch i Salamó, nascut el 21 de setembre de 1877 a la mateixa vila.⁵

Formació escolar. Aptituds per a l'ensenyança

La posició econòmica acomodada de la família va permetre l'escolarització de Remei Bosch, que amb tan sols onze anys ja destacava entre els alumnes de la seva classe. Això ho reflecteix el fet que la seva professora, ja quan la nena tenia aquella curta edat, va anar a parlar amb els seus pares sobre el gran potencial per

5. (2018). *Jose Salvador Y Francisco De Asis Bosch Salamo. Spain Baptisms, 1502-1940* [en línia], FamilySearch. [Consultat: 3 de juliol de 2019]. Disponible a Internet: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:F5L3-Y4M>

a exercir de docent que havia mostrat la seva filla després d'haver realitzat uns exàmens l'any 1886.⁶

A l'edat de 14 anys, va acabar els estudis de mestra elemental a la Normal de Girona i un any després es va treure el títol de mestra superior a la Normal de Barcelona.⁷ Atesa la seva joventut, però, es va haver d'estar un temps amb els seus pares a la Bisbal exercint d'auxiliar amb la professora local fins que va complir els 18 anys. Llavors es va presentar a unes oposicions per a les escoles elementals de nenes vacants en aquells moments a Catalunya per a aconseguir feina com a pedagoga.⁸ Aquests exàmens es van celebrar la vigília del dia de Sant Joan de 1893 i van congregar 140 estudiants. Remei Bosch va obtenir la setena millor nota.⁹

Aquest va ser l'inici d'una llarga carrera com a mestra que va desenvolupar a Cervelló, Castelló d'Empúries i Figueres.

Exercint de mestra¹⁰

La primera plaça que va obtenir va ser a Cervelló l'any 1893. El 4 de juliol de 1893, després d'haver superat les oposicions per a obtenir la feina i ser nomenada pel rectorat en virtut dels resultats obtinguts en la prova d'accés, va aconseguir el càrrec de directora de l'escola pública de nenes de Cervelló, amb tan sols 18 anys. Va ocupar el lloc de treball fins al 31 de març de 1911, després de més de 17 anys al càrrec.¹¹

Durant aquest període, la seva dedicació a la tasca pedagògica, tant com la seva entrega a aquells més desfavorits i a la lluita per a aconseguir la igualtat educativa entre homes i dones, es va fer evident en els nombrosos actes solidaris i conferències que va organitzar, a més del ràpid progrés i els nous coneixements que van adquirir les seves alumnes en els seus primers mesos de docència. La seva dedicació era tal que fins i tot va arribar a fer classes nocturnes gratuïtes que finançava amb els diners del seu sou.¹²

L'11 de juliol de 1915 va prendre possessió a l'escola nacional de nenes de Castelló d'Empúries.¹³ L'any 1920, Remei Bosch va instaurar la mutualitat escolar al centre on impartia docència, de la mateixa manera que ho van fer els mestres de Boadella i Vilafant, Joan Masjuan i Miquel Comet, i la mestra de Cabanes, Maria Campol.¹⁴

6. *Canigó*, 1 de novembre de 1954, p. 15.

7. *Ibidem*.

8. *Gaceta de instrucción pública*, 5 de juliol de 1893, p. 5.

9. *Canigó*, 1 de novembre de 1954, p. 15.

10. Informació complementària al treball original "Crònica d'una vida a contracorrent. Remei Bosch i Salamó: una pionera en temps de dictadura".

11. AHG. *Expedient personal de M. Remedios Bosch Salamó*. 1945. Fons de la Delegació Provincial de Girona del Ministeri d'Educació i Ciència. Codi de referència: AHG170-16-T2-592.

12. *Ibidem*.

13. *Ibidem*.

14. *Veü de l'Empordà*, 6 de març de 1920, p. 5.

Després de 8 anys servint a l'escola de nenes de Castelló d'Empúries, Remei Bosch va decidir traslladar-se a Figueres, ciutat més ben comunicada amb la Bisbal, poble on vivien els seus pares, per a evitar períodes d'incomunicació amb ells quan hi havia alguna inundació.¹⁵ El trasllat va ser possible gràcies a un concurs celebrat entre 1919 i 1920, que li va concedir l'oportunitat de desplaçar-se fins a Figueres per a exercir de mestra a l'escola de pàrvuls.¹⁶

Així doncs, el 13 d'agost de 1921 es va adjudicar la plaça de mestra de l'escola de pàrvuls de la capital de l'Alt Empordà a Remei Bosch. En va prendre la possessió l'1 de setembre del mateix any.¹⁷ D'aquesta manera, continuava dedicant bona part del seu temps a ajudar els infants a assolir l'equilibri personal que els convertiria en persones cíviques per a formar part de la societat en què els havia tocat conviure. A més, a Figueres, començà una nova etapa de la seva vida que condensaria les vivències de dues dictadures, una república, una guerra i una postguerra; una etapa que també la convertiria en la primera dona regidora de la història de la vila.

La mestra Remei Bosch apareix a la part superior esquerra de la fotografia.

Font: Pujol, Enric; Roig, Jordi. (2009). *L'Abans. Figueres, recull gràfic 1875-1967*, Efadós, Baix Llobregat.

15. *Canigó*, 1 de novembre de 1954, p.15

16. AHG. *Expedient personal de M. Remedios Bosch Salamó*. 1945. Fons de la Delegació Provincial de Girona del Ministeri d'Educació i Ciència. Codi de referència: AHG170-16-T2-592.

17. *Ibidem*.

Entre l'escola i la política

A la ciutat de Figueres, el 21 d'octubre de 1927, es feia història. Per primera vegada, a la nova corporació de l'Ajuntament, hi havia la presència de dones.

Mesos abans, en plena dictadura del general Primo de Rivera, l'Ajuntament figuerenc havia viscut un trasbals polític que va afectar directament la vida municipal, ja que el dipositari Gou, funcionari dels cabals públics, va fugir de la vila el 17 d'agost emportant-se una quantitat de 14.200 pessetes amb 21 cèntims. Immediatament després, es va obrir un expedient per a demostrar les irregularitats de Gou.¹⁸ Possiblement, com a conseqüència d'aquests fets, el 21 d'octubre del 1927 van dimitir dels seus respectius càrrecs l'alcalde del moment, José Perxas Soler, i 12 regidors.¹⁹

Durant la dictadura, els regidors municipals eren nomenats directament pel governador civil, que tot sovint destituïa els anteriors per a considerar-los ineptes. D'aquesta manera, després de la dimissió dels antics regidors, la nova corporació de l'Ajuntament de Figueres va ser escollida segons els criteris de la delegació governativa de Girona. Aquell any, el governador civil de la província gironina era Prudencio Rodríguez Chamorro, que havia pres possessió del càrrec el 6 de novembre de 1925 després d'haver estat treballant com a comissari de policia a la frontera. El seu nomenament va causar una gran satisfacció entre els funcionaris del seu cos de seguretat, els quals van mostrar el seu orgull i agraïment al ministeri per haver atorgat aquell càrrec a un dels seus treballadors. Prudencio Rodríguez es va mantenir al capdavant de la província fins al final de la dictadura.²⁰

En sessió extraordinària celebrada el 21 d'octubre de 1927, es va llegir el següent comunicat del governador civil dirigit al màxim càrrec de l'ajuntament en presència dels antics i dels nous regidors i datat del 19 d'octubre d'aquell any:

*"Haciendo uso de las facultades extraordinarias de que me hallo investido, he acordado disponer que el Sr. Delegado Gubernativo de esta provincia, Comandante de Infantería D. Ricardo Motta, se persone en ese Ayuntamiento y de acuerdo con las instrucciones verbales que al efecto le he comunicado, proceda a modificar esa Corporación municipal. Lo digo a U. para su conocimiento, y a fin de que facilite al referido Sr. Delegado cuantos datos o antecedentes solicite y sean necesarios para el cumplimiento de su misión."*²¹

Durant la dictadura de Primo de Rivera van tenir molta efectivitat els delegats governatius de Zona, que es van establir en cadascun dels partits judicials i que

18. Josep M. BERNILS, (1974). *Figueras: cien años de ciudad*, Figueres: Societat Coral Erato.

19. AMF. Llibre d'actes del ple municipal (1927-1928), foli 48r.

20. Enric MIRAMBELL, (1992). *Historia del gobierno civil de Girona*, Girona: Ministeri de l'Interior.

21. AMF. Llibre d'actes del ple municipal (1927-1928), foli 48v.

feien d'intermediaris entre el governador civil i les alcaldies, fet que els donava molt de joc per a facilitar que el control governatiu arribés a tots els municipis del país amb la màxima garantia i eficàcia.²² A Figueres, hi actuava el delegat Ricardo Motta, que també va redactar un comunicat que es va llegir a la sessió del ple municipal i en el qual declarava acceptar les presentacions de dimissió de tots els regidors i nomenar, per a substituir-los, els nous regidors. D'aquesta manera, la nova composició de l'Ajuntament de Figueres va quedar formada per Ramon Bassols Palau, José Jou Carreras, Esteban Bach Escofet, Antonio Albert Arnau, Argimiro Rivas Martín, Juan Viñas Dalmau, Máximo Pallissé Jesuspert, Francisco Riera Torrent, Mario Fábrega Bofill, Daniel Brusés Vives, Àngela Coll de Traver, Remei Bosch Salamó i Juan Gimbernat Giró, a més de la resta de regidors no dimissionaris.²³

D'aquesta manera, reunits a la sala de sessions de l'Ajuntament de Figueres el 21 d'octubre de 1927, citats per l'alcalde dimissionari, José Perxas, davant del nou nomenament de regidors per part del governador civil Prudencio Rodríguez i en sessió començada a les set i vint minuts del vespre, Remei Bosch Salamó i Àngela Coll de Traver esdevenien les primeres dones regidores de la història de Figueres. I aquest fet no va passar pas desapercebut al llarg de la convocatòria, ja que l'alcalde dimissionari, en abandonar la sala després d'haver-se declarat constituïda la nova corporació municipal, *"saluda y da su bienvenida a los nuevos Concejales, y especialmente a las Stas. Coll y Bosch por haber aceptado sus cargos en los que mucho bien pueden hacer, deseando a todos gran acierto en su actuación para la mejor prosperidad de Figueras"*.²⁴

Les raons de l'elecció dels nous regidors no quedaven registrades, per aquest motiu és difícil determinar què va portar a nomenar dues regidores durant la dictadura. En el cas de Remei Bosch es podria concloure que el fet de ser una devota catòlica de família benestant, partidària de la política de dretes i ben coneguda a tota la ciutat pel seu ofici de mestra, va ser justificació més que suficient per a nomenar-la al càrrec. De totes maneres, la seva carrera política havia començat sobtadament, sense haver format mai part de cap partit polític ni de cap sindicat que li hagués pogut obrir les portes a la regidoria.²⁵ Una situació ben poc habitual, ja que els integrants de l'Ajuntament acostumaven a tenir una carrera política iniciada amb l'afiliació a algun sindicat abans d'obtenir un alt nivell de prestigi en la política municipal. El seu cas, com el d'Àngela Coll de Traver, va ser ben peculiar, excepcional i especial, ja que la gran majoria de les primeres dones regidores van

22. Enric MIRAMBELL, (1992). *Op.cit.*

23. AMF. Llibre d'actes del ple municipal (1927-1928), foli 49r.

24. AMF. Llibre d'actes del ple municipal (1927-1928), foli 49v.

25. ACAE. *Bosch Salamó, María Remedios, del carrer Cervantes (actual carrer Sant Pau)*, núm., 64 de Figueres. 1939. Fons del Despatx de procuradors Jou de Figueres. Codi de referència: ACAE110-91-T2-5297.

obtenir el càrrec durant la Segona República a través d'eleccions municipals, com va ser el cas de Fidela Renom, primera regidora de Sabadell, o Justa Goicoechea, primera regidora de l'Hospitalet, o Consol Nogueras, primera regidora de Mataró, o Caterina Casas, primera regidora de Molins de Rei.²⁶

Després del nomenament de Ramon Bassols Palau com a alcalde amb 18 vots a favor i 1 en blanc, el regidor Sadurní va fer ús de la paraula i, en nom dels antics membres de l'Ajuntament, va donar la benvinguda als nous regidors, i d'una manera especial a Àngela Coll i Remei Bosch, tot expressant que la seva presència en política podria beneficiar determinades comissions, com ara la de Beneficència i Cultura, ja que assegurava que en aquestes juntes "*puede la mujer prestar grandes servicios*".²⁷

Es va posar fi a la sessió i s'acordà reunir-se en ple extraordinari l'endemà per a procedir a l'elecció dels nous regidors que s'havien d'incorporar a les diverses comissions.

El primer que es va dur a terme a la convocatòria del 22 d'octubre va ser determinar l'ordre dels regidors que no havien sortit electes pel càrrec a l'alcaldia o al de tinent d'alcalde. Segons l'article 99 de l'Estatut Municipal del 8 de març de 1924, aquest ordre s'havia de determinar a partir del nombre de vots que havia obtingut cada membre del nou ajuntament, però com que durant la dictadura els governs es designaven a través del criteri del governador civil, es va determinar la preferència numèrica dels regidors prenent com a criteri la seva edat. Remei Bosch, que en aquella època tenia 52 anys, va quedar en dotzena posició en la preferència numèrica entre un total de 16 regidors.²⁸

A continuació es va procedir a assignar el càrrec que cadascú exerciria tant a les comissions del ple com a les representacions municipals de les juntes locals. A Remei Bosch se li va assignar ser la representant de la corporativa municipal a la Junta de Protecció a la Infància i Repressió de la Mendicitat, juntament amb Esteban Bach i Juan Bordas, i ser la representant de la Junta de 1a Ensenyança, juntament amb Gabriel Hortal.²⁹

Les sessions del ple municipal acostumaven a celebrar-se al vespre, fet que permetia a Remei Bosch combinar la tasca de mestra i de regidora. Al matí i a la tarda ensenyava als seus alumnes a les Escoles Nacionals, mentre que entrada la nit, si s'esqueia, acudia a l'Ajuntament per a realitzar la seva comensal com a regidora. Els plens se citaven un cop al mes per a tractar els assumptes de la vila i arribar a acords que beneficiessin la seguretat, l'oci i el benestar de la ciutadania.

26. Principals figures pioneres de la dona política a les seves respectives localitats. Opuscles biogràfics a la col·lecció de publicacions de la Fundació Josep Irla.

27. AMF. Llibre d'actes del ple municipal (1927-1928), foli 50v.

28. AMF. Llibre d'actes del ple municipal (1927-1928), foli 52v.

29. AMF. Llibre d'actes del ple municipal (1927-1928), foli 54r.

Remei Bosch va acudir a la gran majoria de les convocatòries que es van celebrar al llarg dels tres anys que va exercir el càrrec de regidora, però el fet que hi hagués implantada una dictadura feia que hi hagués censura també en els càrrecs municipals. Potser per aquest motiu, per censura o bé per autocensura, en el llibre d'actes del ple no consta que fes mai ús de la paraula quan se li oferia l'oportunitat de fer-ho al final de cada sessió. De fet, ni ella ni cap dels seus companys va tenir quasi mai la iniciativa d'intervenir en les reunions. Això complica el fet de voler determinar quins eren els seus ideals en relació amb els problemes que es plantejaven a l'Ajuntament, objectiu que tampoc es pot estudiar tenint en compte que les votacions que se celebraven per a determinar resolucions eren secretes. De totes maneres, al llarg de 1929 hi va haver dos casos en què la votació per paperetes es va fer de manera no nominal i, per tant, es pot tenir una idea del que defensava, almenys en aquelles circumstàncies.

La primera de les votacions públiques es va celebrar el 8 de juny de 1929 davant la necessitat de construir un mercat que reduís els problemes causats per la venda de productes a la intempèrie i que acollís la venda de peix que en aquells moments era molt precària a la ciutat. La idea era tirar endavant la proposta, que es veia com una obligació per a millorar la vida diària de Figueres i satisfer l'interès i el bé de la població. A més, es veia com una oportunitat per a crear nous llocs de treball, ja que la celebració d'un mercat comportava organitzar patrulles de policies municipals que vetllessin per la higiene i les condicions de les parades i fessin una inspecció als productes que s'hi venien. Amb la construcció del nou mercat, també es volia posar fi al mal funcionament de l'antic, que es considerava que tenia una forma inadequada, perillosa i incòmoda que contrastava amb la bellesa, la urbanització i el progrés de la ciutat. Es va informar de la necessitat de formar una comissió encarregada dels estudis i treballs previs indispensables per a assegurar la possibilitat d'optimitzar el nou espai i, a continuació, es van iniciar les deliberacions. Per unanimitat, es va acordar que era necessària la construcció d'un nou mercat, però l'assumpte de contractar una comissió encarregada del projecte o de deixar la tasca en mans de particulars, sense la presència d'entitats, va dividir els regidors. El regidor Riera va prendre la paraula afirmant que les obres haurien d'estar a càrrec de persones que representessin els diversos interessos de la ciutat i proposava que la comissió estigués formada pel tinent d'alcalde d'aquella època, senyor Gay, dos regidors, els senyors Crumols i Bordas, dos representants de la Unió Gremial i dos de la Delegació Local de la Cambra de Propietat Urbana, assessorats per dos arquitectes.

Per altra banda, hi havia qui proposava no designar persones determinades, sinó entitats. I també hi havia una tercera opció presentada pel regidor Sadurní, que optava per a designar els regidors Miás, Paillissé i Fàbrega com a regidors encarregats de la comissió, a més dels dos proposats pel senyor Riera. Havent-hi diverses propostes, es va acordar passar a votació. En primer lloc es va votar la proposta del regidor Riera, optant a favor d'aquesta aquells regidors que es

decantessin pel sí i en contra els que diguessin que no. En aquest cas, Remei Bosch va votar-hi en contra, posició que va sortir vencedora per catorze vots contra tres. A continuació es va passar a votar l'opció del regidor Sadurní, entenen-se que, qui votés, sí que estaria a favor d'aquest i viceversa. Remei Bosch es va mostrar a favor d'aquesta proposta, que va obtenir els mateixos resultats que l'anterior, però invertits. Així doncs, va quedar aprovat el suggeriment del senyor Sadurní segons el qual els regidors Miás, Paillissé, Fàbrega, Crumols i Bordas s'encarregarien de la comissió, tot podent demanar aquests l'assessorament tècnic oportú i la cooperació i l'opinió de les entitats que consideressin necessàries per a obtenir el millor resultat del projecte.³⁰

La segona de les votacions públiques va tenir lloc el 16 de juliol de 1929 i també feia referència a la construcció del nou mercat. Els arquitectes que havien inspeccionat i estudiat el terreny on construir-lo van presentar un informe als membres de l'Ajuntament proposant-los que el nou mercat s'establís a l'anomenada Horta de l'Hospital, entre els carrers Rutlla i Castelló, a l'actual plaça Catalunya, ja que era una zona cèntrica i, per tant, equidistant a tots els veïns de la vila. Davant la proposta presentada pels arquitectes, els membres presents a l'Ajuntament van dividir-se en dos bàndols. Uns asseguraven que l'emplaçament era idoni pels motius que exposaven els planificadors de l'obra. Per altra banda, hi havia qui considerava que la ubicació del nou mercat seria massa propera a l'hospital, fet que no agradaria als treballadors sanitaris per les conseqüències higièniques que comportaria l'obra. Davant aquesta situació, la presidència va decidir passar a votació, determinant que els regidors que optessin pel sí que es mostrarien a favor de la ubicació proposada pels arquitectes i els que votessin no s'hi negarien. Remei Bosch va decidir donar suport al plantejament inicial dels arquitectes, proposta que va guanyar per quinze vots contra dos.³¹

Durant la seva estada a la regidoria, Remei Bosch també va presenciar un gran nombre de trobades organitzades per l'Ajuntament figuerenc o per institucions municipals d'altres localitats.

La primera es va celebrar el desembre de 1927 en un acte d'homenatge, d'adhesió i de simpatia al governador civil Prudencio Rodríguez Chamorro, dos mesos després que Remei Bosch hagués accedit al càrrec. L'acte va tenir lloc a Girona, on es van reunir més de 700 persones celebrant un banquet en un espai decorat amb les banderes nacionals i el retrat del rei Alfons XIII. La compareixença pretenia agrair al governador la seva gestió durant els dos anys que havia estat al càrrec. A l'homenatge, hi van assistir tots els alcaldes de la província, a més de nombrosos regidors, i va estar presidit pel capità general de Catalunya Emilio Barrera i pel

30. AMF. Llibre d'actes del ple municipal (1929-1930), folis 44v-47v.

31. AMF. Llibre d'actes del ple municipal (1929-1930), folis 48v-61v.

president de la Diputació i de la Unió Patriòtica Federico Bassols, entre altres personalitats destacades. De Figueres, hi assistiren l'alcalde Ramon Bassols, Àngela Coll i Remei Bosch, que va fer un discurs destacant els mèrits i les qualitats demostrades per Prudencio Rodríguez al capdavant de la província i el tribut d'admiració, estima i gratitud que s'havia guanyat entre els alts càrrecs, que frisaven per la prolongació del seu mandat. A més, va elogiar la gestió del governador contra la immoralitat pública i la blasfèmia, el seu suport continu cap als ajuntaments de la província perquè s'animessin a organitzar campanyes de caritat per a ajudar les famílies necessitades i la seva proposta d'ensenyar el catecisme en castellà a les escoles. També va dirigir una salutació al general Primo de Rivera i va afirmar, en nom de les dones espanyoles, que estava molt agraïda pel fet d'haver-los donat intervenció pública en el càrrec de la regidoria. També recordà la data del 13 de setembre en què destacà la importància de l'inici "*del glorioso resurgir de la patria*" i acabà el discurs brindant pel governador civil, pel capità general i per la resta d'autoritats.³²

L'any 1928 es va celebrar el cinquè aniversari de la implantació de la dictadura de Primo de Rivera. Per aquest motiu es preveia celebrar un homenatge nacional a favor del dirigent a finals d'any i ja al mes de juliol es van organitzar un seguit de donacions a càrrec de diverses entitats figuerenques, entre les quals hi van participar els membres de l'Ajuntament. Remei Bosch va fer una ofrena de cinc pessetes a la causa.³³ La recapta va ser tot un èxit i es va procedir a organitzar la celebració que tingué lloc a Figueres el 13 de setembre d'aquell mateix any. Al matí, a les set, la banda de cornetes i la música del regiment van recórrer els carrers principals de la població. A les onze tingué lloc, al saló de sessions de l'ajuntament, amb assistència d'un centenar de persones, un acte al·lusiu a la diada, en el qual Remei Bosch va pronunciar un discurs que va ser molt aplaudit. A continuació, els convidats, entre els quals figuraven representants de tots els estaments de la ciutat, foren obsequiats amb un esplèndid dinar que clogué l'homenatge que s'estava celebrant. A la nit es van organitzar audicions de sardanes i un concert a càrrec de la banda local.³⁴

El 24 de febrer de 1930 Remei Bosch va participar en la seva última reunió a l'Ajuntament de Figueres com a regidora, ja que l'endemà, a les deu del matí, es proclamarien nous regidors a conseqüència de la fi de la dictadura del general Primo de Rivera el 28 de gener d'aquell mateix any. Els nous càrrecs van ser ocupats per onze persones que figuraven a la llista de màxims contribuents figuerencs i deu persones que havien obtingut el major nombre de vots en alguna de les eleccions celebrades els anys 1917, 1920 o 1922.³⁵

32. *La Vanguardia*, 13 de desembre de 1927, p. 10.

33. *Ampurdán*, 14 de juliol de 1928, p. 7.

34. *La Veu de l'Empordà*, 15 de setembre de 1928, p. 7.

35. AMF. Llibre d'actes del ple municipal (1929-1930), folis 98r-99v.

Reivindicació, recuperació i record d'una figura històrica

Remei Bosch va ser oblidada durant dècades després de la seva mort i no va ser fins quaranta anys després que la seva figura va començar a ser objecte de reivindicació i de record.

Per haver viscut i treballat sempre al barri Creu de la Mà, el 20 de març de 1997 l'Ajuntament de Figueres va fer un comunicat en resposta a la instància presentada per Joan Roca Vidal afirmant que Remei Bosch resultava ser la persona més idònia per a merèixer el nom d'una plaça situada en aquell barri gràcies a la tasca de mestra que havia exercit durant tants anys en aquella zona. Aquell mateix any, doncs, aprofitant les celebracions de la festa major del barri Creu de la Mà, es va fer una ofrena floral a la tomba on reposa Remei Bosch per a honorar la memòria de la professora. A les quatre de la tarda, tingueren lloc un seguit de jocs per a la mainada i, una mica més tard, a les cinc, es dugué a terme una actuació de la Colla Castellera de Figueres. A un quart de set es procedí a descobrir la nova placa que donà nom a la plaça dedicada a la mestra Remei Bosch, acte que anà seguit d'una audició de sardanes i d'un gran ball de festa major en el decurs del qual es va elegir la pubilla del barri.³⁶

El 2000 també se la va recordar per a ser la primera dona en ocupar un càrrec polític. Aquell any, el Dia Internacional de la Dona Treballadora es va commemorar a les comarques gironines amb la celebració de diversos actes lúdics i reivindicatius en suport a la marxa mundial de dones que tenia com a objectius bàsics lluitar

Font: AHG. Expedient personal de M. Remedios Bosch Salamó. 1945.
Fons de la Delegació Provincial de Girona del Ministeri d'Educació i Ciència.
Codi de referència: AHG170-16-T2-592.

36. *Hora Nova*, 3 de juny de 1997, p. 12.

contra la violència de gènere i la pobresa i plantejar noves polítiques urgents, a més de desenvolupar un procés de presa de consciència i educació popular entre la població per aconseguir la igualtat entre ambdós sexes. A Figueres, una setantena de dones van assistir a l'acte que es va celebrar a l'edifici de l'ajuntament de la vila. En el decurs d'aquest, es van homenatjar les setze regidores que havien format part del consistori fins a aquell any: Remei Bosch; Àngela Coll de Traver, amb qui havia compartit regidoria durant la dictadura de Primo de Rivera; Palmira Mallart, regidora durant la Segona República, concretament l'any 1936, i afiliada al partit PSUC; Consuelo Serra, que va ser regidora durant el període de transició a la democràcia després del Franquisme i que va dimitir el 23 de juny de 1977 per a considerar que calia un canvi democràtic a l'Ajuntament; i Maria Rosa Ymbert, Concepció Ferrer, Dolors Roig, Carme Fernández, Carmina Làzaro, Josefa Díaz, Anna Maria Oriol, Montse Palma, Maria Àngels Perxas, Isabel Pineda, Anna Morillas i Marysé Olivé que van exercir el seu càrrec de regidores després de la recuperació de la democràcia, tot sortint electes alternativament durant les sis eleccions de caràcter municipal que hi va haver fins a l'any 2000. A la celebració, Montse Vallès, de Juristes sense Fronteres, va llegir el manifest *Per un món sense pobresa ni violència*, on es va demanar una igualtat total entre homes i dones.³⁷

CONCLUSIONS

El projecte *Crònica d'una vida a contracorrent. Maria del Remei Bosch i Salamó: una pionera en temps de dictadura*, doncs, procurà retratar la realitat individual d'una

Placa commemorativa situada al barri Creu de la Mà de Figueres.
Font: Pròpia.

37. *El Punt*, 9 de març de 2000, p. 11.

mestra que es convertí en la primera regidora de la història de Figueres d'una manera molt peculiar i, fins i tot, es podria dir que involuntària. La seva biografia, però, pot servir de reivindicació extensible a la figura de tantes persones anònimes que han estat protagonistes de la història recent.

La vida de Remei Bosch continua sent un clar exemple que la història individual repercuteix de manera innegable en la reconstrucció d'una història col·lectiva. De fet, malgrat avui dia les biografies de les primeres dones regidores que van fer història en entrar als ajuntaments gràcies a unes eleccions lliures i democràtiques explicant les seves vivències a l'exili i a la clandestinitat exposen realitats vinculades a la defensa de la política d'esquerres i del feminisme, la complexitat històrica i l'existència d'una àmplia diversitat de perfils que ajuden a entendre i comprendre millor la història justifiquen la importància de la figura de Remei Bosch, que aporta una nova visió de la realitat figuerenca des de la posició indispensable de la dreta catòlica.

I és que tot just avui dia es comencen a rememorar figures femenines indispensables per a entendre la nostra història i la tasca no pot ser profitosa, ni justa, ni lícita, ni equànime, si només es recuperen una part de les dones que han deixat petjada en la nostra història. La recerca té molt més a oferir, altres punts de vista per a mostrar i tota una generació de dones per a commemorar, al marge de la seva ideologia política. I és que recuperar de l'oblit aquestes figures és una assignatura pendent que ens involucra a totes.

FONTS DOCUMENTALS

Arxius i centres de documentació

ACAE	Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà
ACBE	Arxiu Comarcal del Baix Empordà
ADG	Arxiu Diocesà de Girona
AHG	Arxiu Històric de Girona
AMF	Arxiu Municipal de Figueres

BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA

- BERNILS, Josep M. (1974). *Figueras: cien años de ciudad*, Figueres: Societat Coral Erato.
- BERNILS, Josep M. (1981). *Episodis de la II República a Figueres*, Canigó, Figueres.
- LLURBA, Josep. (2016). *Maria del Remei Bosch Salamó* [en línia], Marges i Vinyes del nostre passat. [Consultat: 23 de juliol de 2019]. Disponible a Internet: <http://margesivinyes.blogspot.com/2016/09/apunts-biografics-la-senyoreta-remei.html>
- MARQUÈS, Salomó; MORET, Rosa M.ª; GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep; PUJOL, David. (2013). *La renovació de l'escola pública de l'Empordà a tot Catalunya (1900-1939)*, Palahí Arts Gràfiques, Figueres.
- MIRAMBELL, Enric. (1992). *Historia del gobierno civil de Girona*, Ministeri de l'Interior, Girona.
- TORRENT, Èlia. (2020). "Crònica d'una vida a contracorrent. Remei Bosch i Salamó: una pionera en temps de dictadura", Institut Cendrassos, Figueres.